

Ярослав Костюченко

кандидат юридичних наук, адвокат,
докторант кафедри порівняльного і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
Yaro713@gmail.com

УДК 341.161

ДОКТРИНА ACQUIS У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Важливою особливістю правопорядку Європейського Союзу (ЄС) є те, що його основою є так званий *acquis*. Особливе значення концепції *acquis* полягає в забезпеченні однорідності правової системи ЄС, оскільки вона базується на ідеї про те, що її елементи не можуть бути змінені в процесі співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права. Загалом це забезпечує цілісність системи та обов'язково однакове застосування законодавства ЄС в усіх державах-членах. Однорідність (гомогенність) права ЄС зберігається, зокрема, в світлі тлумачення, поданого Судом ЄС у кількох його рішеннях. Суд розглядає право ЄС як новий правовий порядок, за яким держави обмежили свої суверенні повноваження та які відрізняються як від міжнародного права, так і від національного законодавства. Недостатня визначеність цього поняття в актах Євросоюзу, насамперед в установчих договорах, та відсутність офіційного тлумачення його Судом ЄС призводять до виникнення різного розуміння такого комплексу, як *acquis*.

Метою статті є дослідження змісту поняття *acquis* у правопорядку ЄС.

Acquis є досить динамічною доктриною, що перебуває у процесі постійного розвитку в напрямі розширення та поглиблення регулятивних конструкцій. Наповнення *acquis* можна поділити на “конституційне”, яке включає головні принципи структури правового порядку, та “прецедентне” – основні правові позиції Суду ЄС, що утворює недоторканну серцевину *acquis* і не може бути змінено без шкоди для наднаціональної природи ЄС. “Конституційне” *acquis* включає принципи дії права ЄС у національних правопорядках: верховенства, прямої дії та прямого застосування; загальні принципи права ЄС: пропорційності, недискримінації, субсидіарності, правової визначеності, легітимних очікувань, поваги прав людини.

Ключові слова: Європейський Союз; наднаціональність; *acquis*; інститути ЄС; Суд ЄС; Україна; Угода про асоціацію.

У теорії права Європейського Союзу (далі – ЄС, Євросоюз) *acquis* вважається однією з основоположних концепцій правового порядку ЄС, однією з видатних доктрин, істотною умовою управління Євросоюзу та неодмінною умовою для його розширення.

Зокрема, притаманний ЄС наднаціональний характер зобов'язує як його держави-члени, так і інші суб'єкти дотримуватися, виконувати та застосовувати вже ухвалене інститутами Євросоюзу *acquis*. Як зазначає А. Маген, сформувався своєрідний консенсус про те, що *acquis* як концепція, яка втілює внутрішній правопорядок ЄС (його сконцентроване надбання), включає в себе: зміст, принципи та політичні цілі установчих договорів; вторинне право (регламенти, директиви і рішення), ухвалені на основі договорів; судову практику¹.

Серед іноземних та вітчизняних юридичних публікацій, присвячених загальним питанням ролі *acquis* у процесі європейської інтеграції, є праці К. Гьялдіно², А. Отта³, А. Тота⁴, Г. Ван дер Лу⁵, В. Муравйова⁶, Р. Петрова⁷, К. Смирнової⁸, Н. Мушак⁹. Проте ці вчені не приділили особливої уваги тому, як визначається зміст *acquis* та яка її межа для третіх країн, що мають міжнародні угоди з ЄС. Ці питання необхідно досліджувати, щоб розрізнити особливості правового характеру законодавства ЄС, його джерел і способів впливу на правові порядки третіх країн, які мають договірні відносини з Євросоюзом – все це на порядку денному української науки європейського права. Окреслене завдання має велике практичне значення для України, оскільки воно безпосередньо пов'язане з питанням про створення законодавчої бази та меж гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС у процесі виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію)¹⁰, та іншими документами, що стосуються співпраці сторін у процесі розвитку європейської інтеграції та поширення її правового впливу на внутрішньо-правовий порядок України.

¹ A Magen, 'Transformative Engagement Through Law: The Acquis Communautaire as an Instrument of EU External Influence' [2007] 9(3) European Journal of Law Reform.

² C Gialdino, 'Some Reflection on the Acquis Communautaires' [1995] 32(3) Common Market Law Review 1089-121.

³ A Ott and K Inglis (eds), *Handbook on European Enlargement. Commentary on the Enlargement Process* (Hague 2002) 1116.

⁴ A Toth, *Oxford Encyclopedia of European Community Law* (Oxford 1990) 985.

⁵ G Loo, *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area: a New Legal Instrument for a EU Integration without Membership* (2016) 398.

⁶ V Muraviov, 'The Acquis Communautaire as a Basis for the Community Legal Order' [2007] 4(2) Miskolc Journal of International Law.

⁷ R Petrov, *Transposition of the European Union acquis into the legal systems of the third countries* (Istina 2012) 364.

⁸ К Смирнова, 'Співвідношення *acquis communautaire* та джерел права Європейського Союзу' (2011) 1 Порівняльно-правові дослідження 121-6.

⁹ Н Мушак, 'Гармонізація законодавства України з *acquis* Європейського Союзу та стандартами Ради Європи' (2013) 4 Право України 77-92; Н Мушак, 'Шенгенські *acquis* і Україна' (2014) 22 Віче 3-8.

¹⁰ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine of the other part: *Official Journal*, 2014, L 161.

Ярослав Костюченко

Метою дослідження є вивчення змісту поняття *acquis* у правопорядку ЄС.

Термін “*acquis*” французького походження. Хоча він має свої еквіваленти в інших мовах держав-членів та третіх країн, багато документів і документів щодо законодавства ЄС використовують цю французьку версію¹¹. Посилання на *acquis* можна знайти в Лісабонських договорах про ЄС та про функціонування ЄС, документах, прийнятих інститутами ЄС, у міжнародних угодах Євросоюзу та рішеннях Суду ЄС. Зокрема, посилання на *acquis* міститься у ст. 20 Договору про Європейський Союз, в якій зазначено, що ‘акти, прийняті в рамках посиленої співпраці, зобов’язують лише держав-учасниць. Вони не розглядаються як частина *acquis*, яка повинна бути прийнята державами-кандидатами на вступ до Союзу’¹².

Відповідно до ст. 87 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС), ‘спеціальна процедура, передбачена в другому та третьому підпунктах (цієї статті. – Я. К.), не застосовується до дій, які є розвитком Шенгенської *acquis*’¹³. Стаття 7 Протоколу № 19, що додається до Лісабонських договорів, передбачає:

<...> для цілей переговорів про прийняття нових держав – членів до Європейського Союзу, Шенгенський акт та подальші заходи, вжиті інституціями в межах його сфери, розглядаються як *acquis*, яка має бути прийнята в повному обсязі всіма кандидатами для вступу¹⁴.

Посилання на *acquis* також містяться у законодавчих актах ЄС з питань зовнішніх відносин Євросоюзу. Чітке тлумачення поняття *acquis* можна знайти у висновку Європейської Комісії від 23 травня 1979 р. щодо приєднання Греції до Європейських співтовариств, яка вважала:

<...> при приєднанні до ЄС держава-заявник беззастережно приймає Договори та їх політичні цілі, усі рішення, прийняті з того моменту, як вони стали чинними, та узгоджені дії щодо розвитку та зміцнення ЄС; невід’ємною особливістю правової системи, встановленої договорами, що встановлюють Співтовариства, є те, що деякі положення та окремі акти інститутів Співтовариства є безпосередньо застосовними, законодавство Співтовариства має пріоритет порівняно з будь-якими національними положеннями, що суперечать йому, й існують процедури забезпечення

www.pravoua.com.ua

¹¹ Gialdino (n 2) 1090.

¹² Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями Європейський Союз <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06> (дата звернення: 05.05.2019).

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

однакового тлумачення цього закону; приєднання до Співтовариств тягне за собою визнання обов'язкової сили цих правил, дотримання яких є обов'язковим для забезпечення ефективності та єдності права Співтовариства; принципи плюралістичної демократії та поваги до прав людини є частиною загальної спадщини народів держав, об'єднаних в Європейській Співтовариства, і тому є важливими елементами членства в Співтовариствах¹⁵.

Слід зазначити, що цей висновок Європейської Комісії стосується лише *acquis* Європейського Співтовариства. Це було додатково зазначено у висновках Європейської Ради, висловлених на сесії 26 та 27 червня 1992 р. у Лісабоні в контексті *acquis* ЄС як структури, що охоплює європейські співтовариства, спільну зовнішню і політику безпеки, співробітництво у справах правоохоронних органів та внутрішні справи. При визначенні умов та критеріїв набуття членства в Євросоюзі Європейська Рада зазначила, що 'членство означає прийняття системи Співтовариства та її інституційної структури – *acquis communautaire*, прав та обов'язків – такими, якими вони є'¹⁶.

У повідомленні Європейської Комісії від 10 травня 2004 р. "Європейська політика сусідства, Стратегічний документ" термін *acquis* використовується у зв'язку з двома аспектами. Перший аспект стосується умов вступу Лівії до Барселонського процесу співпраці між країнами ЄС та Середземномор'я, одним із яких є повне прийняття Лівією Барселонської *acquis*¹⁷. Другий аспект – використання цього терміна пов'язане з виконанням угод про партнерство та співробітництво, а також угод про асоціацію. У документі підкреслюється:

<...> адаптація законодавства та регулювання сусідніх країн здійснюватиметься на основі спільно узгоджених пріоритетів, зосереджуючись на найбільш відповідних елементах *acquis* для стимулювання торговельно-економічної інтеграції з урахуванням економічної структури країни-партнера та сучасного рівня гармонізації з законодавством ЄС¹⁸.

Також термін "*acquis*" був використаний у сфері міжнародних угод ЄС. Зокрема, посилання на *acquis* містяться у деяких стабілізаційних угодах, укладених між ЄС та балканськими країнами. Стаття 72 Угоди про стабілізацію та асоціацію між ЄС та Чорногорією, укладеної в 2010 р., пе-

¹⁵ Commission opinion of 23 may 1979 on the application for accession to the European Communities by the Hellenic Republic: *Official Journal* L 291, 19.11.1979, p. 3-3

¹⁶ Conclusions of the Presidency: European Council in Lisbon, 26-27 June 1992 <https://www.consilium.europa.eu/media/20510/1992_june_-_lisbon_eng_.pdf> (accessed: 05.05.2019).

¹⁷ Communication from the Commission 'European Neighbourhood Policy. Strategy paper': COM (2004) 373 final.

¹⁸ Ibid 14.

Ярослав Костюченко

редбачає, що Сторони визнають важливість наближення існуючого законодавства Чорногорії до норм права ЄС та його ефективного здійснення. Чорногорія намагатиметься забезпечити, щоб її чинне та майбутнє законодавство були сумісними з *acquis* ЄС¹⁹.

Суд ЄС також зробив свій внесок у розробку поняття *acquis*. У своїх рішеннях у справах 80 та 81/77 *Commissionnaires Reunis et Ramel* [1978] він надав посилання на *acquis communautaire* як оновлення Співтовариства щодо уніфікації ринку²⁰. Особливої думки дотримується колишній суддя Суду ЄС П. Пескаторе, який вважає, що початок *acquis* поклато розгляд Судом ЄС на початку – всередині 60-х років чотирьох справ (*Commission C. Luxembourg et Belgique* (1962 p.), *Van Gend et Loos* (1963 p.), *Costa C. ENEL* (1964 p.), *Consten et Grundig* (1966 p.)).

Відповідно до доктрини європейського права *acquis* зазвичай розуміється як сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, домовленостей тощо, які були встановлені або прийняті ЄС у своїй практиці і які повинні бути безумовно прийняті державами – кандидатами на вступ до Євросоюзу, тобто як щось, що не обговорюється²¹. Також була спроба визначити типи *acquis* (*acquis* вступу, інституційна *acquis*, *acquis* щодо асоціацій із третіми країнами, *acquis* Європейського економічного простору)²².

Особливе значення концепції *acquis* полягає в тому, що вона гарантує гомогенність правової системи Євросоюзу²³, оскільки базується на ідеї неможливості зміни його складових у процесі співробітництва з іншими суб'єктами міжнародного права. Вона загалом забезпечує цілісність цієї системи та обов'язкове однакове застосування права Євросоюзу в усіх державах-членах. За словами В. Муравйова, із забезпеченням гомогенності права європейських інтеграційних об'єднань пов'язане, зокрема, розвинуте в кількох рішеннях Суду ЄС тлумачення права Євросоюзу як нового правопорядку, на користь якого держави обмежили свої суверенні права, і який є 'відмінним як від права міжнародного, так і від права національного'. Отже, *acquis* є ширшим за поняття "джерела права Євросоюзу" і "законодавство ЄС", і може бути ототожене з правопорядком інтеграційного об'єднання, включно з можливостями його поширення на сусідні країни²⁴.

¹⁹ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part: *Official Journal* 2010, L 108/3

²⁰ Cases 80 and 81/77 *Commissionnaires Reunis et Ramel* [1978] ECR 927.

²¹ *Gialdino* (n 2) 1090; *Ott and Inglis* (n 3) 14; *Toth* (n 4) 9-10.

²² *Gialdino* (n 2).

²³ В Муравйов та інші, *Європейське право. Право Європейського союзу: підручник, кн 3: Право зовнішніх зносин Європейського союзу* (Муравйов В заг ред, Ін Юре 2015) 30.

²⁴ *Смирнова* (n 8) 125.

Acquis ЄС – динамічне та комплексне поняття, яке активно застосовується у внутрішніх та зовнішніх сферах діяльності Євросоюзу. Відмінною ознакою поняття *acquis* ЄС є те, що його обсяг та зміст змінюється відповідно до цілей застосування. По-перше, обсяг та зміст *acquis* ЄС може змінюватися залежно від мети застосування цього поняття інститутами ЄС. Наприклад, у внутрішній сфері застосування *acquis* ЄС інститути ЄС мають за мету розвиток ЄС на підставі його політичного, правового, економічного та культурного спадку. Навпаки, у зовнішній сфері застосування *acquis* ЄС інститути ЄС ставлять собі за мету “просування” цінностей та принципів Євросоюзу за його межі, максимальну підготовку держав-кандидатів до вступу та сприяння адаптації передових досягнень економічної, політичної і правової співпраці між державами – членами ЄС та третіми країнами. Другий висновок полягає у тому, що суб’єкт правовідносин повинен самостійно визначати обсяг та зміст *acquis* ЄС у кожному конкретному випадку його застосування.

Незважаючи на те, що поняття *acquis* ЄС активно вживається у практиці інститутів ЄС, у законодавстві Євросоюзу досі не існує загального підходу до розуміння обсягу та змісту цього поняття. Крім того, слід зазначити, що, можливо, при визначенні змісту *acquis* інститути ЄС не намагалися чітко окреслити його масштаби. Основним елементом *acquis* є його фундаменталізм (сукупність норм, принципів і доктрин, на яких базується правова система Євросоюзу) та інституціоналізм (матеріальні й процесуальні норми й правила Євросоюзу, що визначають компетенцію і регулюють діяльність його інститутів). Поява в документах Євросоюзу поняття *acquis* призвела до виникнення численних дискусій. Представники західної доктрини, зокрема Т. Хартлі²⁵, Д. Карен²⁶, В. Кроненбергер²⁷, вивчали проблеми ролі *acquis* у здійсненні європейської інтеграції країнами – кандидатами на вступ до Євросоюзу.

Тлумачення *acquis* в актах Євросоюзу не дає можливості чітко визначити зміст цього поняття та межі, тому й тягне за собою різноманіття його розуміння різними вченими та дослідниками. Західна доктрина права Євросоюзу визначає цю концепцію як усі наявні та потенційні права системи ЄС та його інституційної системи і цілий комплекс норм Євросоюзу, політичних принципів та судових рішень, що їх нова держава-член повинна дотримуватися з моменту набуття членства в ЄС.

До визначення поняття *acquis* зверталися неодноразово українські дослідники. Так, варто погодитися з думкою В. Муравйова, який визна-

²⁵ Т. Хартлі, *Основы права Европейского сообщества. Введение в конституционное и административное право Европейского сообщества* (ЮНИТИ 1998) 647.

²⁶ D. Karen, *Understanding European Union Law* (Cavendish Publishing Limited 2001) 224.

²⁷ V. Kronenberger (ed), *The European Union & the International Legal order: discord & harmony* (T.M.C. Asser Press 2001) 639.

Ярослав Костюченко

чає його як “спільний доробок”, як сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, домовленостей тощо, що виникли за час існування європейських інтеграційних організацій. Дослідник вважає:

<...> вони є основою правопорядку Євросоюзу і повинні беззастережно сприйматися державами-членами, державами-претендентами на вступ до Євросоюзу, а також третіми країнами, які мають договірні відносини з ЄС щодо запровадження асоціації або партнерства²⁸.

Вчений наголошує, що ‘зміст *acquis communautaire* ширше за поняття “право Євросоюзу” і може бути ототожненим з правопорядком об’єднання’²⁹. М. Гнатовський вважає, що *acquis* є терміном, який охоплює всі різновиди правових норм, створених у межах Євросоюзу, незалежно від способу їх утворення³⁰. За своєю суттю це визначення також відображає широкий підхід до формування такого феномена. Слід звернути увагу на точку зору Р. Петрова, який вважає, що *acquis communautaire* являє собою ‘все, що було досягнуто Співтовариством та формує правовий спадок (колишньої. – Я. К.) триопорної правової та політичної системи Євросоюзу, який повинен бути збережений при будь-яких обставинах’³¹. Дослідник виокремлює “фундаментальний *acquis*” (принципи та доктрини), “інституційний *acquis*” (принципи інституційного механізму Євросоюзу), “*acquis* Євросоюзу”, “політичний *acquis*” (декларації, резолюції, інструкції, позиції Європейської ради) та “*acquis* вступу” (все те, що було досягнуто Євросоюзом у межах “трьох опор” на момент вступу країни – кандидата до ЄС), що започатковує індивідуалізацію *acquis*. Погоджуючись із цими висловлюваннями, зазначимо, що зміст *acquis* відповідно до установчих договорів, міжнародних угод, судових рішень, доктрини, окрім норм самих установчих договорів та нормативних актів Євросоюзу, включає в себе рішення Суду ЄС, а також декларації та резолюції необов’язкового характеру, що можна охарактеризувати як “м’яке” право, яке охоплює рекомендації, думки, висновки, резолюції, декларації інститутів ЄС чи країн-членів, програми майбутньої політики Євросоюзу. Ці документи не мають зобов’язуючого характеру, але застосовуються Судом ЄС для тлумачення права ЄС.

www.pravoua.com.ua

²⁸ В Муравйов, ‘Спільний доробок (*acquis communautaire*) як основа правопорядку Євросоюзу’ (2004) 8 Український правовий часопис 3-8.

²⁹ В Муравйов, *Вступ до права Європейського Союзу* (Київський університет 2007) 180.

³⁰ М Гнатовський, ‘*Acquis communautaire* та створення загальноєвропейського правового простору’ (2001) 1 Український часопис міжнародного права 67-73.

³¹ Р Петров, ‘Поняття “*acquis communautaire*” у праві Європейського Союзу’ (2003) 9 Право України 142-7.

Acquis є досить динамічною доктриною, що перебуває у процесі постійного розвитку в напрямі розширення та поглиблення регулятивних конструкцій. Наповнення *acquis* можна поділити на “конституційне”, яке включає головні принципи структури правового порядку, та “прецедентне” – основні правові позиції Суду ЄС, що утворює недоторканну серцевину *acquis* і не може бути змінене без шкоди для наднаціональної природи ЄС. “Конституційне” *acquis* включає принципи дії права ЄС у національних правопорядках: верховенства, прямої дії та прямого застосування; загальні принципи права ЄС: пропорційності, недискримінації, субсидіарності, правової визначеності, легітимних очікувань, поваги прав людини.

Таким чином, зміст *acquis* не збігається із поняттям “право Євросоюзу” і може бути ототожнене із правопорядком об’єднання. Крім того, треба зазначити, що при визначенні змісту *acquis* інститути Євросоюзу, можливо, й не ставили перед собою завдання чітко окреслити його межі. І це не випадково. Річ у тому, що хоча за своєю суттю *acquis* вважається сталою сукупністю норм, яка повинна беззастережно визнаватись як державами-членами, так і країнами, що висловили бажання вступити до Євросоюзу, і тому не може бути змінена під час переговорів про вступ, насправді зміст “спільного доробку” постійно оновлюється.

В українських правових документах термін *acquis* вперше був використаний у Програмі інтеграції України до Євросоюзу (далі – Програма), схваленій Указом Президента від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000³². У ній сформульовано цілі та визначено пріоритети в просуванні України на шляху інтеграції до Євросоюзу на період до 2007 р. У зв’язку з цим Програма зобов’язувала Кабінет Міністрів України розробляти та щороку затверджувати план дій щодо реалізації визначених цим документом пріоритетних завдань. Складовою плану мали стати заходи з гармонізації законодавства України з правом Євросоюзу. Програми та плани, розроблені органами виконавчої влади, мали узгоджуватися з Програмою.

Програма відносила до *acquis* правові та нормативні стандарти ЄС. Практично кожний з її економічних розділів включав список основних актів ЄС, які належать до *acquis*.

Проте відсутність в Україні ефективного механізму гармонізації внутрішнього законодавства з правом Євросоюзу не сприяла реалізації Програми, що призвело до спроб доповнити її іншим документом, яким стала Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до

³² Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000>> (дата звернення: 05.05.2019).

Ярослав Костюченко

законодавства ЄС (далі – Загальнодержавна програма), затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV³³.

У розділі II Загальнодержавної програми *acquis* визначається:

<...> правова система Європейського союзу, яка включає акти законодавства Європейського союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ³⁴.

До Загальнодержавної програми додавався перелік *acquis* у пріоритетних сферах адаптації, проте пізніше він був вилучений. Вже з цього визначення *acquis* випливає, що порівняно з Програмою Загальнодержавна програма значно розширює зміст “спільного доробку”, згідно з яким повинні бути приведені у відповідність закони України та інші нормативно-правові акти. Про це свідчить і список джерел *acquis*, який містить Загальнодержавна програма.

Треба враховувати й те, що зміст спільного доробку постійно змінюється. Тому важливою має стати допомога з боку Євросоюзу, особливо коли йтиметься про визначення змісту положень права ЄС, з якими треба гармонізувати законодавство України. Необхідно також брати до уваги, що будь-які спроби дати в законодавстві України розширене тлумачення *acquis* потребуватимуть значних фінансових витрат на процес гармонізації.

В Угоді про асоціацію термін *acquis* використовується частіше, ніж у будь-якій іншій подібній угоді. Насправді відповідно до цілей, викладених у ст. 1, Україна зобов’язана здійснювати поступове наближення свого законодавства до *acquis* ЄС, зазначеного в додатках I–XLIV до Угоди про асоціацію, відповідно до положень цих додатків. До того ж, за винятком гармонізації її законодавства з ЄС, Україна зобов’язується перенести частини *acquis* у такі сфери, як стандартизація (ст. 56.8), надання послуг (додаток XVII) та ін.

Однак в усіх випадках специфічний зміст *acquis* ЄС, який треба визнати третім країнам у межах міжнародних угод Євросоюзу, повинен визначати інститут ЄС.

Отже, угода про асоціацію має як мінімум розширювати територію застосування вторинного законодавства Євросоюзу. Проте з рішень Суду ЄС незрозуміло, як далеко може заходити поширення дії права Євросоюзу на треті країни або міжнародні організації та чи існують якісь

www.pravoua.com.ua

³³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>> (дата звернення: 05.05.2019).

³⁴ Там само.

межі щодо змісту таких угод. Як зазначив Суд ЄС, межі угоди про асоціацію можуть сягати “усіх сфер, охоплених Договором про заснування ЄС (нині ДФЄС. – Я. К.)”³⁵. Вважається, що стосовно укладання угод про асоціацію на підставі ст. 217 ЄС має такі широкі повноваження, що всі галузі, на які поширюється компетенція ЄС у межах внутрішнього ринку, можуть стати об’єктом регулювання таких угод. Навіть рішення Суду ЄС можуть стати частиною угод про асоціацію, що призводить до поширення територіальної сфери дії таких рішень на треті країни, які є сторонами цих угод. Тобто єдиними рамками щодо змісту угод, укладених на основі ст. 217, є *acquis*. Коли ж ЄС укладає угоду про асоціацію, положення якої виходять за межі *acquis*, сторонами такої угоди разом із ЄС мають ставати держави-члени. У такий спосіб угода про асоціацію стає змішаною угодою.

Таким чином, слід відзначити, що навіть часткове поширення дії *acquis* на правовідносини асоціації дає змогу забезпечити найтісніший зв’язок між Євросоюзом і його державами-членами, з одного боку, і третіми державами – з другого. У зв’язку із цим представники західної доктрини справедливо відносять Угоду про асоціацію до нового покоління угод про асоціацію ЄС. За словами Г. ван дер Лу, головним інструментом Угоди про асоціацію, й особливо її торговельної частини, для забезпечення інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС є включення низки положень, які зобов’язують Україну застосовувати, реалізувати або включити в його внутрішньому праві відповідне законодавство ЄС³⁶. Як зазначає М. Маресо, Угоду про асоціацію з упевненістю можна вважати “європейською інтеграційною угодою”³⁷. Вчений застосовує цей термін для позначення обмеженої групи міжнародних угод, укладених ЄС, які зобов’язують третю країну застосовувати право Євросоюзу (*acquis*) або здійснювати вибір законодавства ЄС для удосконалення національного законодавства. Із ним погоджується Е. Шицак, яка наголошує, що ця угода є ‘новаторською формою зовнішніх зносин ЄС у вигляді пропонування нового типу економічної інтеграції без членства в ЄС: інтеграційно-орієнтована угода’³⁸. Однак деякі представники доктрини не виділяють такого нового формату двосторонніх відносин. Так, зокрема, К. Пітерс називає двосторонні угоди інструментом процесу інтеграції третіх (сусідніх) країн до європейського внутрішнього ринку³⁹, однак не виділяючи певні осо-

³⁵ Case 12/86, *Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd* [1987] ECR 3719.

³⁶ Loo (n 5) 434.

³⁷ M Maresceau, ‘Les accords d’integration dans les relations de proximite de l’Union Europeenne’ in Blumann C (ed), *Les frontieres de l’Union Europeenne* (Bruxelles, Bruylant 2013) 152-91.

³⁸ E Szyszczak, ‘The EU Regulatory Magnet: What Are the Consequences for the UK?’ <<https://blogs.sussex.ac.uk/uktpo/2017/09/01/the-eu-regulatory-magnet/>> (accessed: 05.05.2019).

³⁹ K Pieters, *The Integration of the Mediterranean Neighbours into the EU Internal Market* (T.M.C. Asser 2010).

близькості цих угод. Можна відзначити, що це лише поодинокі випадки у сучасній західній доктрині. А. Лазовські та М. Маресо сформулювали та надали критерії для визначення цього феномена. Доктрина раніше не використовувала поняття “інтеграційні угоди”, а зверталася до моделей “розширений принцип двосторонніх відносин” чи “розширений принцип багатосторонніх відносин” для визначення міжнародних угод, підписаних ЄС, які накладали зобов’язання на треті країни застосовувати певні аспекти *acquis* ЄС. За словами А. Лазовські, ці угоди виходять за межі наближення законодавства та означають чітке зобов’язання застосовувати частину *acquis* ЄС. На думку вченого, поняття “застосування” відрізняється від “найкращих спроб” наближень положень, які за своєю суттю ні до чого не зобов’язують і використовуються в угодах ЄС з іншими третіми країнами⁴⁰. М. Маресо застосовує інший чіткий критерій для класифікації угод, підписаних ЄС, як “інтеграційних угод”⁴¹. Він звертає увагу на те, що очевидною метою угоди є встановлення форми правового наближення між країнами-партнерами, що не є достатньою умовою для того, аби угоду класифікувати як інтеграційну. Вчений наголошує, що угоду з третьою країною можна вважати інтеграційною лише в тому разі, якщо на третю країну поширюються положення права ЄС.

Таким чином, інтеграційна угода замінює частину *acquis* ЄС у внутрішньому законодавстві третьої країни з метою досягнення часткової інтеграції у певних сферах та політиках Євросоюзу. Зовсім протилежний підхід до цього правового феномена застосовує Ч. Рапопорт. Стосовно міжнародних угод, підписаних ЄС із третіми країнами, які вважалися наближеними до інтеграції з Євросоюзом, автор розмежовує угоди, які надають ‘нормативне урівнення для створення інтегрованого правового простору’ та угоди ‘нормативного зближення’. Він зазначає, що попередня група угод, яка є наближеною до поняття інтеграційних угод ЄС, відповідає ‘наявності тривалих зобов’язань *acquis* ЄС зі сторони партнерів та <...> створення однакових механізмів її тлумачення для інтегрованих правових сфер’⁴².

Ми вбачаємо, що концепція інтеграційних угод ЄС стосується більше неоднорідної групи угод, які пов’язуються між собою одним або декількома інтеграційними елементами, ніж специфічної та чітко визначеної групи ідентичних чи подібних угод. Таким чином, для визначення

⁴⁰ A Lazowski, ‘With but Without you... The Europeanisation of Legal Orders of the Neighbouring Countries’, in Ott A and Vos E (eds), *Fifty years of European Integration: Foundations and Perspectives* (T.M.C. Asser Press 2009) 248; A Lazowski, ‘Enhanced Multilateralism and Enhanced Bilateralism: Integration without Membership in the European Union’ (2008) 45 *Common Market Law Review* 1433-58.

⁴¹ Maresceau (n 35) 153.

⁴² C Rapoport, *Les partenariats entre l’Union européenne et les Etats tiers européens. Etude de la contribution de l’Union européenne à la structure juridique de l’espace européen* (Bruylant, Bruxelles 2011) 79-320.

декількох критеріїв для класифікації інтеграційної угоди ЄС можливим варіантом є розгляд цих угод за шкалою від “базових” інтеграційних угод (дотримання одного критерія) до “прогресивних” інтеграційних угод (поєднання всіх критеріїв).

Висновки. *Acquis* є досить динамічною доктриною, що перебуває у процесі постійного розвитку в напрямі розширення та поглиблення регулятивних конструкцій. Сучасний етап відносин між Україною та ЄС повинен бути орієнтований переважно на економічну складову поширення *acquis*, зміст якого визначено в Угоді про асоціацію. Такий підхід – оптимальний для досягнення необхідного балансу між витратами, пов’язаними із заходами гармонізації та очікуваним результатом. Таким чином, *acquis* може бути визначений як сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, механізмів тощо, які були встановлені або прийняті Євросоюзом у своїй практиці та які є основою правової системи ЄС, який повинен бути прийнятий його членами та кандидатами на вступ до ЄС. Оскільки *acquis* застосовується насамперед до держав-членів і держав-кандидатів, українському законодавству не дуже важливо використовувати термін *acquis* у широкому сенсі. Слід також враховувати, що зміст *acquis* не є чимось фіксованим – імовірно, він постійно оновлюється. Це, зі свого боку, може спричинити складнощі в процесі застосування положень законодавства ЄС в Україні у період, коли її законодавство узгоджується із законодавством Євросоюзу. Важливим фактором у цьому контексті може стати допомога ЄС (саме через ухвалені рішення органів, створених Угодою про асоціацію), як це передбачено ст. 475 Угоди про асоціацію, – особливо, якщо йдеться про визначення змісту положень законодавства ЄС, з якими українське законодавство має бути гармонізоване. Слід також пам’ятати, що всі спроби включення до українського законодавства широкого тлумачення *acquis* потребують значних коштів на процес реалізації. Вже було визначено, що для українських законодавчих актів нині оптимальним є використання терміна у вузькій інтерпретації на основі Угоди про асоціацію, а саме частини *acquis*, що включає практично всі акти ЄС, з якими законодавство України повинно бути узгоджене в процесі виконання Угоди про асоціацію та інших угод або угод про співробітництво між обома сторонами. Слід наголосити, що в Угоді про асоціацію сформована чітка обумовленість практичної реалізації зони вільної торгівлі та лібералізації торгівельних відносин термінами, повнотою і якістю наближення українського законодавства до *acquis* ЄС, включаючи аспекти впровадження та правозастосування.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Karen D, *Understanding European Union Law* (Cavendish Publishing Limited 2001) (in English).
2. Loo G, *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area: A New Legal Instrument for EU Integration without Membership* (Brill Nijhoff 2016) (in English).
3. Petrov R, *Transposition of the European Union acquis into the legal systems of the third countries* (Istina 2012) 364 (in English).
4. Pieters K, *The Integration of the Mediterranean Neighbours into the EU Internal Market* (T.M.C. Asser Press 2010) (in English).
5. Rapoport C, *Les partenariats entre l'Union européenne et les Etats tiers européens. Etude de la contribution de l'Union européenne à la structure juridique de l'espace européen* (Bruylant, Bruxelles 2011) (in French).
6. Toth A, *Oxford Encyclopedia of European Community Law* (Oxford 1990) (in English).
7. Muraviov V, *Vstup do prava Evropeiskogo Soyuzu [Introduction to the EU Law]* (Kyivskiy universytet 2007) (in Ukrainian).

Edited books

8. Kronenberger V (ed), *The European Union & the International Legal order: discord & harmony* (T.M.C. Asser Press 2001) (in English).
9. Lazowski A, 'With but Without you... The Europeanisation of Legal Orders of the Neighbouring Countries' in Ott A and Vos E (eds), *Fifty years of European Integration: Foundations and Perspectives* (T.M.C. Asser Press 2009) (in English).
10. Maresceau M, 'Les accords d'integration dans les relations de proximite de l'Union Europeenne', in Blumann C (ed), *Les frontieres de l'Union Europeenne* (Bruxelles, Bruylant 2013) (in French).
11. Ott A and Inglis K (eds), *Handbook on European Enlargement. Commentary on the Enlargement Process* (Hague 2002) (in English).
12. Muraviov V (ed), *Evropeiske parvo. Pravo Evropeiskogo Soyuzu [European Law. EU Law]* (In Yure 2015) (in Ukrainian).

Journal articles

13. Gialdino C, 'Some Reflection on the Acquis Communautaires' [1995] 32(3) Common Market Law Review 1089-121 (in English).
14. Lazowski A, 'Enhanced Multilateralism and Enhanced Bilateralism: Integration without Membership in the European Union' (2008) 45 Common Market Law Review (in English).
15. Magen A, 'Transformative Engagement Through Law: The Acquis Communautaire as an Instrument of EU External Influence' [2007] 9(3) European Journal of Law Reform (in English).
16. Muraviov V, 'The Acquis Communautaire as a Basis for the Community Legal Order' [2007] 4(2) Miskolc Journal of International Law (in English).
17. Gnatovskii M, 'Acquis communautaire ta stvorennya zagalnoevropeiskogo pravovogo prostoru' ['Acquis Communautaire and Creation of All-European Legal Area'] (2001) 1 Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava (in Ukrainian).

18. Muraviov V, Spilnui dorobok (acquis communautaire) yak osnova pravoporyadku Evropeiskogo Soyuzu' ['Acquis Communautaire as a Basis of the EU Legal Order'] (2004) 8 Ukrainskyi pravovyi chasopys (in Ukrainian).
19. Mushak N, 'Schengenske acquis ta Ukraina' ['Schengen Acquis and Ukraine'] (2014) 22 Viche (in Ukrainian).
20. Petrov R, 'Ponyttya "acquis communautaire" u pravi Evropeiskogo Soyuzu' ['The Notion of "Acquis Communautaire" in the EU Law'] (2003) 9 Pravo Ukrainy (in Ukrainian).
21. Smyrnova K, 'Spivvidnoshennya acquis communautaire ta dzerel prava Evropeiskogo Soyuzu' ['Interrelation of Acquis Communautaire and Sources of the EU Law'] (2011) 1 Porivnialno-pravovi doslidzhennia (in Ukrainian).

Websites

22. Szyszczak E, 'The EU Regulatory Magnet: What Are the Consequences for the UK?' <<https://blogs.sussex.ac.uk/uktpo/2017/09/01/the-eu-regulatory-magnet>> (accessed: 05.05.2019) (in English).

Yaroslav Kostiuchenko

THE ACQUIS DOCTRINE IN EUROPEAN UNION LAW
AND ITS REFLECTION IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

ABSTRACT. The legal order of the European Union (EU) has such an important feature as the so-called *acquis* which constitutes its basis. A special importance of the *acquis* concept consists in guaranteeing homogeneity of the EU legal system, since it is based on the idea that its elements may not be changed in the process of cooperation with other entities of international law. In general, it ensures integrity of this system and necessarily a uniform application of EU law in all of the Member States. Homogeneity of European Union law is maintained, in particular, in the light of the interpretation given by the EU Court of Justice in several of its judgments. The Court sees EU law as a new legal order for the sake of which the States have restricted their sovereign powers and which is distinct both from international law and national law. The lacking certainty of this concept in the acts of the European Union, especially in the founding treaties, and unavailability of its official interpretation by the EU Court of Justice results in a divergent understanding of such a complex as the *acquis*.

The aim of the article is to study the *acquis* concept within the framework of the EU legal order.

The *acquis* is a very dynamic doctrine which is constantly evolving towards expansion and deepening of regulatory structures. The content of the *acquis* can be split into the "constitutional" portion incorporating the main principles of the legal order structure, and the "precedent" one – the fundamental legal positions of the EU Court of Justice forming the inviolable core of the *acquis* which may not be changed without prejudice to the supranational nature of the EU. The "constitutional" *acquis* includes principles of EU law application in national legal orders: supremacy, direct effect and direct application; general principles of EU law: proportionality, non-discrimination, subsidiarity, legal certainty, legitimate expectations, respect for human rights.

KEYWORDS: European Union; supranationality; *acquis*; EU institutions; EU Court of Justice; Ukraine; Association Agreement.